

1. ความหมาย

มาตรา 194 "ด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิจะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อนึ่งการชำระหนี้ด้วยงดเว้นการอันใดอันหนึ่งก็ย่อมมิได้" กฎหมาย มิได้ให้นิยามคำว่าหนี้ เพียงแต่แสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิดหนี้ขึ้นแล้วจะมีผลดังนี้ คือ

1) มีบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือเจ้าหนี้เป็นผู้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ อีกฝ่ายเรียกว่าลูกหนี้ มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ สิทธิและหน้าที่ที่เกิดขึ้นเป็นผลจากหนี้ซึ่งมีความผูกพันกันในทางกฎหมาย เช่น หนี้ตามสัญญาซื้อขาย เป็นต้น

2) มีวัตถุแห่งหนี้ ได้แก่การโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบทรัพย์สิน การกระทำหรือการงดเว้นกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นทำสัญญาซื้อขายรถยนต์ หนี้ที่ผู้ขายต้องกระทำต่อผู้ซื้อคือ ส่งมอบรถยนต์ให้ผู้ซื้อ หรือจ้าง ก. ให้ตัดหญ้าสนามที่บ้าน แรงงานที่ ก. ตัดหญ้าเป็นวัตถุแห่งหนี้ด้วยการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

บ่อเกิดแห่งหนี้ มี 3 ทาง คือ

- 1) โดยนิติกรรมสัญญา เช่น สัญญาซื้อขาย สัญญาเช่าซื้อ
- 2) โดยนิติเหตุ เป็นหนี้ที่เกิดขึ้นโดยผู้กระทำมิได้ตั้งใจจะให้เกิดผลเช่นนั้น หากแต่บทบัญญัติของกฎหมายบังคับให้ต้องมีหน้าที่ผูกพันกัน เช่น ละเมิด ลากมิกครได้

3) โดยกฎหมายบัญญัติให้เป็นหนี้ เช่น สามีภริยามีหนี้จะต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

2. สิทธิและหน้าที่ของลูกหนี้และเจ้าหนี้

สิทธิของลูกหนี้ มี 3 ประการ ดังนี้

1) ลูกหนี้มีสิทธิเรียกให้เจ้าหนี้ชำระหนี้ได้ มาตรา 207 "ถ้าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้นั้นโดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด" ผลของการที่เจ้าหนี้ผิดนัด คือ ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในดอกเบี้ยและความเสียหายใด ๆ อันเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ นั้น แต่ลูกหนี้ยังคงมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้อยู่ เช่น ตกลงซื้อโทรทัศน์เครื่องหนึ่ง เมื่อถึงกำหนดส่งมอบผู้ขาย (ลูกหนี้) ต้องนำโทรทัศน์ไปส่งมอบให้ผู้ซื้อ (เจ้าหนี้) ถ้าผู้ซื้อไม่ยอมชำระหนี้โดยไม่มีเหตุผลอันชอบ ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบในดอกเบี้ยหรือความเสียหายใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ แต่ผู้ขายก็ยังคงมีหน้าที่ต้องส่งมอบโทรทัศน์ให้ผู้ซื้ออยู่ การที่ผู้ขายจะหลุดพ้นจากหนี้ได้คือ นำโทรทัศน์นั้นไปไว้ที่สำนักงานวางทรัพย์ แต่เจ้าหนี้มีข้อแก้ตัวว่ามีได้เป็นผู้ผิดนัดได้ดังนี้

(ก) ในเวลาที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้ ลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะชำระหนี้ได้ เช่น เป็นหนี้เงินกู้ ต้องนำเงินมาชำระเจ้าหนี้ แต่นำข่าวสารมาชำระแทน

(ข) มาตรา 212 "ถ้ามิได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ก็ดี หรือถ้าลูกหนี้มีสิทธิที่จะชำระหนี้ได้ก่อนเวลากำหนดก็ดี การที่เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวไม่อาจรับชำระหนี้ที่เขาขอปฏิบัติแก่ตนได้นั้น หากทำให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ เว้นแต่ลูกหนี้จะได้บอกกล่าวการชำระหนี้ไว้ล่วงหน้าโดยเวลาอันสมควร" เช่น ทำสัญญากู้เงินกำหนดชำระคืนวันที่ 10 มีนาคม แต่วันที่ 8 มีนาคม ลูก

หนี้ให้นำเงินมาชำระ แต่เจ้าหนี้ไม่อยู่ ดังนั้นเจ้าหนี้หาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่ เว้นแต่ ลูกหนี้จะได้บอกกล่าวแก่เจ้าหนี้ว่าจะมาชำระในวันที่ 8 มีนาคม

2) ในสัญญาต่างตอบแทน ลูกหนี้มีสิทธิจะไม่ชำระหนี้ให้ ถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้แสดงว่าจะชำระหนี้ตอบแทนให้ เช่น ก. ตกลงซื้อรถยนต์จาก ข. ก. เรียกให้ ข. ส่งมอบรถยนต์ให้แก่ตน แต่ยังไม่ยอมชำระราคาให้ ข. เช่นนี้ ข.อาจปฏิเสธ ไม่ส่งมอบรถยนต์ให้ ก.ได้

3) ถ้าสัญญาไม่ได้กำหนดระยะเวลาชำระหนี้ ลูกหนี้มีสิทธิที่จะชำระหนี้เมื่อใดก็ได้ (มาตรา 203 วรรค 1) เช่น ก. กู้เงิน ข. ไปโดยไม่มีกำหนดเวลา ในการชำระหนี้ตามวันแห่งปฏิทิน และไม่อาจอนุมานได้ว่า ก. นำเงินไปเพื่อ การใด ดังนั้น ถือว่าหนี้ถึงกำหนดชำระโดยพลัน เมื่อ ข. มอบเงินให้แก่ ก. แล้ว ก. มีสิทธิจะชำระหนี้เมื่อใดก็ได้

หน้าที่ของลูกหนี้ คือ การชำระหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้นั้น ๆ วัตถุแห่งหนี้ ที่ลูกหนี้จะต้องชำระแก่เจ้าหนี้ ได้แก่

1) เมื่อทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนี้นั้นได้ระบุไว้แต่เพียงประเภท ลูกหนี้ จะต้องส่งมอบทรัพย์สินชนิดปานกลาง (มาตรา 195) เช่น ตกลงซื้อข้าวสารแต่ไม่ ระบุว่าชนิดใด ผู้ขายสามารถส่งมอบข้าวสารชนิดปานกลางได้ เว้นแต่คู่ กรณีได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น เช่นระบุราคาไว้ว่าซื้อข้าวสารราคาถังละ 200 บาท ผู้ขายต้องส่งมอบข้าวสารถังละ 200 บาทให้ผู้ซื้อ หรืออาจพิจารณาจาก สภาพแห่งนิติกรรมหรือเจตนาของคู่กรณีได้ว่าเป็นทรัพย์สินใด เช่น ตกลงซื้อ ข้าวสาร ทางปฏิบัติผู้ขายเคยส่งมอบข้าวสารชนิดถังละ 200 บาท ผู้ขายต้องส่ง มอบข้าวสารชนิด 200 บาทให้ผู้ซื้อ หรือ กรณีที่ทรัพย์สินนั้นยังไม่เป็นทรัพย์สินเฉพาะ สิ่ง จึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือก วัด ชั่ง ตวง เพื่อกำหนดทรัพย์สินให้เป็นที่แน่นอน และ ในการเลือกกำหนดตัวทรัพย์สินนี้ ลูกหนี้ได้เลือกด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้ด้วย ทรัพย์สินนั้นจึงเป็นวัตถุแห่งหนี้ตั้งแต่เมื่อเวลาที่ได้ทำการนั้นเสร็จสิ้นลง เช่น ซื้อ

ข้าวสาร 5 ลิตร เมื่อผู้ขายดวงข้าวสารได้ 5 ลิตร ข้าว 5 ลิตรนั้นก็เป็นทรัพย์สินที่ผู้ขายต้องส่งมอบให้ผู้ซื้อ

2) ถ้าวัตถุแห่งหนึ่งเป็นเงินตราต่างประเทศ ลูกหนี้มีสิทธิเลือกชำระเป็นเงินไทยก็ได้ การเปลี่ยนเงินนี้ ให้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเงิน ณ สถานที่และในเวลาที่ใช้เงิน (มาตรา 196) และถ้าเงินตราต่างประเทศนั้นเป็นชนิดที่ยกเลิกไม่ใช้กันแล้ว กฎหมายให้ถือเสมือนว่ามีได้มีการระบุให้ใช้เป็นเงินตราชนิดนั้น (มาตรา 197) โดยลูกหนี้ยังคงต้องชำระหนี้ในจำนวนเงินเท่าเดิมด้วยเงินตราที่ยังคงใช้อยู่แทน

3) ถ้าหนี้ที่พึงต้องชำระมีหลายอย่าง แต่ต้องกระทำเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งแต่อย่างเดียว กฎหมายได้กำหนดวิธีการเลือกชำระหนี้ไว้ดังนี้

(ก) ถ้าตกลงกันไว้อย่างใดก็เป็นไปตามนั้น เช่น ก. ขอยืมข้าวสารจาก ข. 10 กระสอบ แต่ตกลงชำระหนี้คืนเป็นเงินจำนวนหนึ่งก็ได้

(ข) ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้ สิทธิในการเลือกชำระหนี้เป็นของลูกหนี้ เช่น ตกลงว่าจะส่งมอบข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้ ผู้ขายมีสิทธิเลือกที่จะส่งมอบข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวก็ได้

(ค) การเลือกนั้นทำได้ด้วยการแสดงเจตนาแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง และเมื่อได้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ถือว่าอย่างนั้นอย่างเดียวเป็นการที่ต้องชำระอันกำหนดให้กระทำตั้งแต่วันก่อนนี้เลย เช่น ตกลงซื้อข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวโดยตกลงกันให้ผู้ขายเป็นผู้เลือกว่าจะส่งมอบอย่างไร เมื่อผู้ขายเลือกข้าวเจ้าและได้แสดงเจตนาไปให้ผู้ซื้อทราบแล้ว ดังนี้ ข้าวเจ้าเป็นวัตถุแห่งหนี้แต่เพียงอย่างเดียวตั้งแต่วันตกลงทำการซื้อขาย

(ง) มาตรา 200 วรรค 1 "ถ้าจะต้องเลือกภายในระยะเวลาอันมีกำหนด และฝ่ายที่มีสิทธิจะเลือกมิได้เลือกภายในระยะเวลานั้นไว้หรือ ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกนั้นย่อมตกไปอยู่แก่อีกฝ่ายหนึ่ง" เช่น ตกลงให้ผู้ขายเป็นผู้เลือกว่าจะ

ส่งมอบข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว ภายใน 3 วัน ถ้าผู้ขายไม่เลือกภายใน 3 วัน สิทธิในการเลือกนั้นจะตกแก่ผู้ซื้อทันที

(จ) มาตรา 200 วรรค 2 "ถ้ามิได้กำหนดระยะเวลาให้เลือกไซ้รเมื่อหนีถึงกำหนดชำระ ฝ่ายที่ไม่มีสิทธิจะเลือกอาจกำหนดเวลาพอสมควรแก่เหตุ แล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายโน้นใช้สิทธิเลือกภายในเวลาอันสั้น" เช่น ตกลงซื้อข้าวเจ้า 1 กระสอบ หรือข้าวเหนียว 1 กระสอบ กำหนดให้ผู้ขายเป็นผู้เลือกว่าจะส่งมอบอย่างไร โดยมิได้กำหนดระยะเวลาให้เลือก ดังนี้เมื่อหนีถึงกำหนดชำระ ผู้ซื้ออาจกำหนดเวลาพอสมควร เช่น 3 วัน แล้วบอกกล่าวให้ผู้ขายใช้สิทธิเลือกภายใน 3 วัน ถ้าผู้ขายไม่เลือกภายใน 3 วัน สิทธิที่จะเลือกจะตกเป็นของผู้ซื้อ

(ฉ) มาตรา 201 "ถ้าบุคคลภายนอกจะพึงเป็นผู้เลือก ท่านให้กระทำด้วยแสดงเจตนาแก่ลูกหนี้ และลูกหนี้จะต้องแจ้งความนั้นแก่เจ้าหนี้ ถ้าบุคคลภายนอกนั้นไม่อาจจะเลือกได้ก็ดี หรือไม่เต็มใจจะเลือกก็ดี ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกตกไปอยู่แก่ฝ่ายลูกหนี้"

การผิดนัดชำระหนี้ คือ เมื่อหนีถึงกำหนดชำระแล้ว ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือไม่ขอปฏิบัติการชำระหนี้ นั้น กฎหมายได้บัญญัติถึงกำหนดการชำระหนี้ไว้ดังนี้

1) ถ้าหนี้นั้นได้กำหนดไว้ตามวันแห่งปฏิทิน หนี้อันถึงกำหนดชำระตามวันที่ได้กำหนดไว้ นั้น เช่น ยืมรถยนต์กำหนดคืนวันที่ 26 มิถุนายน

2) ถ้าหนี้นั้นมิได้กำหนดไว้ตามวันแห่งปฏิทิน แต่พอที่จะอนุมานจากพฤติการณ์ทั้งปวงได้ว่าหนี้ควรจะถึงกำหนดชำระเมื่อใด ถือว่าหนี้อันถึงกำหนดชำระ เมื่อพฤติการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเสร็จสิ้นไป เช่น ยืมรถเบนซ์เพื่อใช้เป็นรถ

รับเจ้าสาววันแต่งงาน ดังนั้นหนี้รายนี้ถึงกำหนดชำระเมื่องานแต่งงานเสร็จสิ้น
ลง

3) ถ้าเวลาอันจะพึงชำระหนี้นั้นมีได้กำหนดลงไว้ หรือจะอนุมานจาก
พฤติการณ์ทั้งปวงก็ไม่ได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้อย่อมจะเรียกให้ชำระหนี้ได้โดยพลัน
และฝ่ายลูกหนี้ก็ย่อมจะชำระหนี้ของตนได้โดยพลันคู่กัน (มาตรา 203) เช่น
กู้ยืมเงินโดยมิได้กำหนดเวลาชำระคืน เมื่อเจ้าหนี้มอบเงินให้ลูกหนี้แล้วถือว่าหนี้
ถึงกำหนดชำระทันที

ลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้ เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระตามกำหนดเวลาต่าง ๆ
ดังกล่าวแล้ว ลูกหนี้ยังมีได้ชำระหนี้ ลูกหนี้ยังมีได้ชื่อว่าเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการ
ใด กรณีที่ลูกหนี้จะเป็นผู้ผิดนัดนั้นมีดังนี้

1) ถ้าหนี้มีได้กำหนดไว้ตามวันแห่งปฏิทิน และลูกหนี้มิได้ชำระตาม
กำหนดเวลาดังกล่าว ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันที (มาตรา 204 วรรค 2) เช่น ยืม
รถยนต์กำหนดคืนวันที่ 20 มิถุนายน ถ้าภายในวันที่ 20 มิถุนายน ลูกหนี้ไม่ส่ง
รถยนต์คืน ลูกหนี้เป็นผู้ผิดนัดทันทีโดยเจ้าหนี้ไม่ต้องบอกกล่าวเตือน

2) มาตรา 204 วรรค 1 "ถ้าหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว และภายหลังแต่นั้น
เจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนแก่ลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ยังไม่ชำระหนี้ไซ้ ลูกหนี้ได้ชื่อว่า
ผิดนัดเพราะเขาเตือนแล้ว" คำเตือนคือการบอกกล่าวให้ชำระหนี้

3) มาตรา 206 "ในกรณีหนี้อันเกิดแต่มูลละเมิด ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัด
มาแต่เวลาที่ทำละเมิด" หนี้ที่เกิดคือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายจากการ
ละเมิดนั้น เช่น ขับรถโดยประมาทชนผู้อื่นบาดเจ็บ ผู้ขับต้องรับผิดชอบใช้ค่าสิน
ไหมทดแทนตั้งแต่วันขับรถชนผู้นั้น

ผลของการผิดนัด

1) ในกรณีเป็นหนี้เงินต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7 ครั้งต่อปี หรือตามสัญญา แต่ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี

2) มาตรา 215 "เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ไซ้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้" ไม่ชำระหนี้ คือ ไม่ชำระหนี้ตามที่ตกลงกันไว้ ชำระหนี้ผิดเวลา ผิดสถานที่ เป็นต้น จากไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ นั้น ต้องทำให้เจ้าหนี้เสียหายด้วยจึงจะมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทน เช่น จำตัดชุดแต่งงาน ผู้รับจ้างตัดไม้ทั้น เจ้าสาวต้องไปเช่าที่อื่นในราคาแพงกว่าที่สั่งตัด ดังนี้ ผู้รับจ้างต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย

3) ในระหว่างที่ลูกหนี้ผิดนัด ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นในกรณีดังต่อไปนี้ (มาตรา 217)

(ก) รับผิดชอบในความเสียหายบรรดาที่เกิดแต่ความประมาทเลินเล่อ

(ข) รับผิดชอบในการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย เพราะอุบัติเหตุอันเกิดขึ้นในระหว่างผิดนัด อุบัติเหตุคือเหตุที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด และมักมิใช่ความผิดของฝ่ายลูกหนี้ แต่ลูกหนี้ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่เพราะลูกหนี้ผิดนัด

ทั้งนี้มีข้อยกเว้นทั้งสองกรณีว่า เว้นแต่ความเสียหายนั้นถึงแม้ว่าตนจะได้ชำระหนี้ทันเวลากำหนดก็คงจะต้องเกิดมีอยู่นั่นเอง เช่น ขอยืมรถยนต์กำหนดใช้คืนวันที่ 9 มกราคม เมื่อถึงวันที่ 9 มกราคม ลูกหนี้ยังไม่ส่งรถคืน เรียกว่าลูกหนี้ผิดนัดแล้ว ปรากฏว่าวันที่ 11 มกราคม ไฟไหม้บ้านลูกหนี้ ใหม้รถยนต์คันนั้นด้วย เช่นนี้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหาย เว้นแต่ลูกหนี้จะพิสูจน์ได้ว่า ถึงลูกหนี้ไม่ผิดนัดความเสียหายนั้นก็ต้องเกิดขึ้นอยู่ดี เพราะบ้านเจ้าหนี้อยู่ติดกับบ้านลูกหนี้ บ้านเจ้าหนี้ก็ถูกไฟไหม้เหมือนกัน

ข้อแก้ตัวของลูกหนี้ มาตรา 205 "ตราใบชำระหนี้ที่นั้นยังมีได้
กระทำลงเพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตราใบนั้น
ลูกหนี้ยังหาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่" พฤติการณ์ดังกล่าวเช่น เหตุสุดวิสัย อุบัติเหตุ
ตลอดจนเกิดจากความผิดของฝ่ายเจ้าหนี้ก็ได้ เช่น เจ้ารถยนต์คันหนึ่งกำหนดส่ง
คืนวันที่ 13 สิงหาคม แต่วันนั้นฝนตกหนักน้ำท่วมรถแล่นไม่ได้ ทำให้ไม่
สามารถส่งคืนได้ตามกำหนด กรณีนี้ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด

สิทธิของเจ้าหนี้ มี 5 ประการดังนี้

1) รับชำระหนี้ อาจเป็นการปลดหนี้ รับชำระหนี้บางส่วน เช่น เป็นหนี้
500 บาท ขอชำระก่อน 200 บาท หรือรับชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่
ตกลงกันได้ไว้ก็ได้ เช่น เป็นหนี้เงิน 500 บาท ขอชำระหนี้เป็นข้าวสาร 1 กระสอบ
ถ้าเจ้าหนี้ยอมรับ หนี้ก็เป็นอันระงับไป

2) การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ มาตรา 233 "ถ้าลูกหนี้ขัดขืนไม่
ยอมใช้สิทธิเรียกร้อง หรือเพิกเฉยเสียไม่ใช้สิทธิเรียกร้อง เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ต้อง
เสียประโยชน์ไฉไร ท่านว่าเจ้าหนี้จะใช้สิทธิเรียกร้องนั้นในนามของตนเองแทน
ลูกหนี้เพื่อป้องกันสิทธิของตนในมูลหนี้นั้นก็ได้ เว้นแต่ในข้อที่เป็นการของลูก
หนี้ส่วนตัวโดยแท้" หมายความว่ากรณีที่เจ้าหนี้ใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้
แทนลูกหนี้ โดยทำในนามของตัวเองในเมื่อลูกหนี้ไม่ใช้สิทธิเรียกร้องนั้น
ซึ่งอาจทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายจากการไม่ใช้สิทธิเรียกร้องดังกล่าว

หลักเกณฑ์การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ มีดังนี้

(1) เมื่อหนี้ของลูกหนี้ที่มีต่อบุคคลภายนอกถึงกำหนดชำระแล้ว ลูกหนี้ขาดเงินหรือเพิกเฉยเสียไม่ใช้สิทธิเรียกร้องนั้น

(2) การที่ลูกหนี้ขาดเงินหรือเพิกเฉยเสียไม่ใช้สิทธิเรียกร้อง ทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายเสียประโยชน์ หมายความว่า การที่ลูกหนี้ขาดเงินหรือเพิกเฉยนั้นทำให้ลูกหนี้มีทรัพย์สินไม่พอชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ได้

(3) หนี้ระหว่างลูกหนี้และบุคคลภายนอก จะต้องมิใช่สิทธิเรียกร้องที่เป็นการของลูกหนี้ส่วนตัวโดยแท้ สิทธิส่วนตัว เช่น สิทธิอันเกี่ยวกับฐานะในทางครอบครัว เช่น การสมรส การหย่า หรือสิทธิที่เกี่ยวกับกองทรัพย์สินของลูกหนี้ เช่น สิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนกรณีละเมิด

(4) ถ้าเกิดเป็นคดีขึ้นระหว่างเจ้าหนี้และบุคคลภายนอก ในกรณีที่เจ้าหนี้ใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ มาตรา 234 "เจ้าหนี้ผู้ใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้จะต้องขอหมายเรียกลูกหนี้มาในคดีนั้นด้วย" ทั้งนี้เพราะลูกหนี้และบุคคลภายนอกมีนิติสัมพันธ์กันมาอย่างไรเจ้าหนี้มีอาจทราบได้ จึงเป็นการสมควรที่เจ้าหนี้จะต้องเรียกลูกหนี้เข้ามาในคดีด้วย และกฎหมายได้บัญญัติถึงสิทธิต่อสู้คดีของบุคคลภายนอกไว้ในมาตรา 236 "จำเลยมีข้อต่อสู้ลูกหนี้เดิมอยู่อย่างใด ๆ ท่านว่าจะยกขึ้นต่อสู้เจ้าหนี้ได้ทั้งนั้น เว้นแต่ข้อต่อสู้ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อยื่นฟ้องแล้ว"

3) การเพิกถอนการฉ้อฉล หมายถึง กรณีที่ลูกหนี้ได้ทำนิติกรรมลงไป โดยทั้งรู้อยู่ว่าจะเป็นทางให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ กฎหมายให้สิทธิเจ้าหนี้ที่จะร้องขอให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมที่เกิดจากการฉ้อฉลนั้นได้ เช่น ก. กู้เงิน ข. ไป 1,000,000 บาท โดยที่ ก. มีทรัพย์สินเพียงบ้านและที่ดิน 18 ตารางวาเท่านั้น ก.

ทำการโอนบ้านและที่ดินนั้นให้ ค. ไป ทำให้ ก. ไม่เหลือทรัพย์สินเพียงพอที่จะชำระหนี้ให้ ข. ได้ โดย ก. รู้ว่าการกระทำเช่นนั้นทำให้ ข. เจ้าหนี้เสียเปรียบ

หลักเกณฑ์การฟ้องขอการฉ้อฉล มีดังนี้ (มาตรา 237)

(1) ลูกหนี้ทำนิติกรรมโอนทรัพย์สินของลูกหนี้ไปเป็นของบุคคลอื่น โดยที่ลูกหนี้รู้ว่าเป็นทางทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ

(2) ถ้าปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมนั้น เป็นการทำให้โดยเสนาหา เพียงแต่ลูกหนี้เป็นผู้รู้ฝ่ายเดียวเท่านั้นว่าเป็นการฉ้อฉลก็พอแล้วที่เจ้าหนี้จะขอฟ้องได้

(3) ถ้านิติกรรมนั้นมิใช่เป็นการทำให้โดยเสนาหา เจ้าหนี้ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้ได้ลาภออกแต่นิติกรรมนั้นได้รู้ว่าเป็นการฉ้อฉล เจ้าหนี้จึงฟ้องฟ้องได้

อายุความในการขอฟ้องขอการฉ้อฉล มีบัญญัติในมาตรา 240 "การเรียกร้องขอฟ้องนั้น ท่านห้ามมิให้ฟ้องร้องเมื่อพ้นปีหนึ่งนับแต่เวลาที่เจ้าหนี้ได้รู้ต้นเหตุอันเป็นมูลให้ฟ้อง หรือพ้นสิบปีนับแต่ได้ทำนิติกรรมนั้น"

4) การรับช่วงสิทธิ

มาตรา 226 "บุคคลผู้รับช่วงสิทธิของเจ้าหนี้ ชอบที่จะใช้สิทธิทั้งหลายบรรดาที่เจ้าหนี้มีอยู่โดยมูลหนี้ รวมทั้งประกันแห่งหนี้นั้นได้ในนามของตนเอง" หมายความว่า มีบุคคลหนึ่งซึ่งมิใช่เจ้าหนี้ได้เข้ามารับสิทธิที่เจ้าหนี้มีอยู่ต่อลูกหนี้ด้วยอำนาจแห่งกฎหมาย ยังผลให้บุคคลนั้นสามารถใช้สิทธิเรียกร้องบรรดาทั้งหลายที่เจ้าหนี้มีอยู่ต่อลูกหนี้ได้ในนามของตนเอง เช่น ก. เอาบ้านของตนทำประกันอัคคีภัยไว้กับบริษัทประกันภัย ต่อมา ข. ลักลอบวางเพลิงเผาบ้านของ ก. เสียหายหมดทั้งหลัง ข. ถูกจับได้ ก. เรียกเอาค่าเสียหายจากบริษัทประกันภัย

ในฐานะ ก. เป็นเจ้าหนี้ บริษัทเป็นลูกหนี้ เมื่อบริษัทจ่ายค่าเสียหายให้ ก. แล้ว บริษัทยอมเข้ารับช่วงสิทธิของ ก. ที่จะไปไล่เบี้ยเอาจาก ข. ได้โดยตรง

หลักเกณฑ์การรับช่วงสิทธิ มีดังนี้

(1) การรับช่วงสิทธิเกิดโดยอำนาจกฎหมาย กล่าวคือจะมีการตกลงกันเองเพื่อรับช่วงสิทธิมิได้

(2) ผู้ซึ่งจะเข้ารับช่วงสิทธิของเจ้าหนี้ได้ต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียในมูลหนี้นั้น ซึ่งได้แก่ลูกหนี้นั่นเอง ลูกหนี้จะเข้ารับช่วงสิทธิเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น ทำให้ลูกหนี้มีหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายให้แก่เจ้าหนี้เต็มตามราคาทรัพย์สินหรือสิทธิซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้นั้นแล้ว ลูกหนี้จะสวมสิทธิทั้งหลายจากเจ้าหนี้เดิมไปเรียกร้องเอาจากลูกหนี้ได้ เช่น ก. กู้เงิน ข. ไป 100,000 บาท โดยนำเอาทองคำมาจำนำเป็นประกันเงินกู้ไว้ และมี ค. เป็นผู้ค้ำประกัน เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ค. ชำระหนี้แทน ก. ไปแล้ว ค. ย่อมเข้ารับช่วงสิทธิของ ข. ที่มีต่อ ก. คือเงิน 100,000 บาท และทองคำนั้นด้วย

5) การโอนสิทธิเรียกร้อง

มาตรา 303 วรรค 1 "สิทธิเรียกร้องนั้นท่านว่าจะพึงโอนกันได้ เว้นไว้แต่สภาพแห่งสิทธินั้นเองจะไม่เปิดช่องให้โอนกันได้" หมายความว่า เจ้าหนี้โอนสิทธิเรียกร้องในหนี้รายหนึ่งให้แก่บุคคลภายนอกเข้ามาเป็นเจ้าหนี้แทนตน เช่น ก. กู้เงิน ข. ข. กู้เงิน ค. ข. มีสิทธิโอนหนี้ระหว่างตนกับ ก. ให้ ค. เป็นเจ้าหนี้ ก. แทนตนได้

หลักเกณฑ์การโอนสิทธิเรียกร้อง

1) เป็นการโอนโดยนิติกรรม กล่าวคือ เกิดจากการตกลงของผู้โอนและผู้รับโอน

2) สิทธิเรียกร้องนั้นสามารถโอนกันได้ทุกชนิด เว้นแต่

(ก) สภาพแห่งสิทธินั้นไม่เปิดช่องให้โอนกันได้ เช่น หนี้ที่ลูกหนี้ต้องชำระให้แก่เจ้าหนี้เพียงผู้เดียว เช่น หนี้ที่เกิดจากละเมิดที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ทำละเมิด เป็นสิทธิเรียกร้องที่โอนให้กันไม่ได้

(ข) สิทธิเรียกร้องที่คู่กรณีตกลงกันห้ามโอน แต่ข้อตกลงนี้จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริตไม่ได้

(ค) สิทธิเรียกร้องใดที่ศาลสั่งยึดไม่ได้ ก็จะโอนกันไม่ได้ เช่น สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู สิทธิที่จะได้รับเงินเดือน บำเหน็จ บำนาญ

3) การโอนสิทธิเรียกร้องต้องทำตามแบบ มี 2 กรณี ดังนี้

(ก) การโอนสิทธิเรียกร้องในหนี้อันพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้คนหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจง ต้องทำเป็นหนังสือการโอนระหว่างผู้โอน (เจ้าหนี้) กับผู้รับโอน (เจ้าหนี้ใหม่) และต้องบอกกล่าวการโอนนี้เป็นหนังสือไปยังลูกหนี้ด้วย หรือลูกหนี้ได้ยินยอมด้วยในการโอนด้วยการทำเป็นหนังสือ เช่น ก. กู้เงิน ข. 10,000 บาท ต่อมา ข. โอนสิทธิเรียกร้องในหนี้รายนี้ให้แก่ ค. โดย ข. ต้องทำเป็นหนังสือการโอนนี้กับ ค. และจะต้องได้มีหนังสือบอกกล่าวไปให้ ก. ทราบ หรือ ก. อาจทำเป็นหนังสือให้ความยินยอมมาก็ได้ การโอนสิทธิเรียกร้องนี้จึงใช้กับ ก. ได้

(ข) การโอนสิทธิเรียกร้องในหนี้อันพึงต้องชำระตามเขาส่ง หนี้ประเภทนี้ เช่น ตั๋วเงิน หุ้นกู้ ใบตราส่ง กรมธรรม์ประกันชีวิต วิธีการโอนต้องสลักหลังไว้ในตราสารและส่งมอบตราสารนั้นให้แก่ผู้รับโอนไป (มาตรา

309) เช่น ก. ออกเช็คสั่งธนาคารจ่ายเงินให้แก่ ข. ข. สามารถโอนเช็คนี้ให้ ค. ได้ โดย ข. สลักหลังเช็คและส่งมอบให้ ค. ไป

หน้าที่ของเจ้าหนี้ รับมอบชำระหนี้ในกรณีที่ลูกหนี้ชำระหนี้ให้ตรงตามกำหนดเวลาและสถานที่ มิฉะนั้นเจ้าหนี้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ผิดนัด และเจ้าหนี้ต้องออกไปเสร็จหรือจัดแจ้งแสดงการชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้

ลูกหนี้และเจ้าหนี้หลายคน ในมูลหนี้หนึ่งอาจมีบุคคลหลายคนรวมกันเป็นเจ้าหนี้ร่วมหรือลูกหนี้ร่วมได้

ลูกหนี้ร่วม มาตรา 291 "ถ้าบุคคลหลายคนจะต้องทำการชำระหนี้โดยทำนองซึ่งแต่ละคนจำต้องชำระหนี้สิ้นเชิงไซ้ร้ แม้ถึงว่าเจ้าหนี้ชอบที่จะได้รับชำระหนี้สิ้นเชิงได้แต่เพียงครั้งเดียว (กล่าวคือลูกหนี้ร่วมกัน) ก็ดี เจ้าหนี้จะเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้แต่คนใดคนหนึ่งสิ้นเชิง หรือแต่โดยส่วนก็ได้ ตามแต่จะเลือก แต่ลูกหนี้ทั้งปวงก็ยังคงต้องผูกพันอยู่ทั่วทุกคนจนกว่าหนี้นั้นจะได้ชำระเสร็จสิ้นเชิง" ลักษณะของการเป็นลูกหนี้ร่วมมีดังนี้

- 1) มีลูกหนี้หลายคนในหนี้รายเดียวกัน
- 2) เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้แต่คนใดคนหนึ่งสิ้นเชิงหรือแต่โดยส่วนก็ได้ตามแต่จะเลือก
- 3) ลูกหนี้ทั้งปวงยังคงต้องผูกพันอยู่ทั่วทุกคนจนกว่าหนี้นั้นจะได้ชำระเสร็จสิ้นเชิง
- 4) ลูกหนี้ร่วมอาจเกิดขึ้นโดยนิติกรรมสัญญา หรือโดยกฎหมายก็ได้ เช่น หนี้ในมูลละเมิดที่ลูกจ้างกับนายจ้างต้องร่วมกันรับผิดชอบในกรณีลูกจ้างกระทำละเมิดตัวอย่าง ก. และ ข. เป็นลูกหนี้ร่วมกันกู้เงินจาก ค. 10,000 บาท เมื่อถึง

กำหนดชำระ ก. นำเงิน 5,000 บาท ไปชำระให้แก่ ค. ส่วนที่เหลืออีก 5,000 บาท ค. มีสิทธิที่จะเรียกให้ ก. และ ข. ชำระส่วนที่เหลือได้ ก. จะอ้างว่าตนได้ชำระหนี้ไปแล้ว 5,000 บาทไม่ได้ ก. และ ข. ยังคงต้องรับผิดชอบร่วมกันในหนี้ 5,000 บาท จนกว่า ค. จะได้รับชำระหนี้ครบ

ผลของการเป็นลูกหนี้ร่วม มีทั้งที่เป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้ร่วมทุกคน เช่น ถ้าหนี้้นั้นไม่สมบูรณ์ตกเป็นโมฆะ ย่อมเป็นคุณและโทษแก่ลูกหนี้ร่วมทุกคน หรือมีผลเฉพาะตัวลูกหนี้ร่วมคนใดคนหนึ่งเท่านั้น เช่น ก. ข. และ ค. ร่วมกันกู้เงินจาก ง. 500,000 บาท หากปรากฏว่าการกู้เงินครั้งนี้ ก. ได้ทำสัญญาปฏิเสธเพราะถูก ง. ใช้กลฉ้อฉล การกู้เงินของ ก. จึงตกเป็นโมฆียะ ก. มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมนี้ได้ ข. และ ค. จะอ้างเหตุบอกล้างด้วยไม่ได้ สัญญาในส่วน ของ ข. และ ค. สมบูรณ์

เจ้าหนี้ร่วม มาตรา 298 "ถ้าบุคคลหลายคนมีสิทธิเรียกร้องการชำระหนี้โดยทำนองซึ่งแต่ละคนอาจจะเรียกให้ชำระหนี้สิ้นเชิงได้ไซ้ร้ แม้ถึงว่าลูกหนี้จำต้องชำระหนี้สิ้นเชิงแต่เพียงครั้งเดียว (กล่าวคือเจ้าหนี้ร่วมกัน) ก็ดี ท่านว่าลูกหนี้จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แต่คนใดคนหนึ่งก็ได้ตามแต่จะเลืก ความข้อนี้ให้ใช้บังคับได้แม้ทั้งที่เจ้าหนี้คนหนึ่งจะได้อื่นฟ้องเรียกชำระหนี้ไว้แล้ว"

ลักษณะของเจ้าหนี้ร่วมมีดังนี้

- 1) มีเจ้าหนี้หลายคนในหนี้รายเดียวกัน
- 2) เจ้าหนี้คนใดคนหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้โดยสิ้นเชิง
- 3) ลูกหนี้จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แต่คนใดคนหนึ่งก็ได้ตามแต่จะเลือก แม้ทั้งที่เจ้าหนี้คนหนึ่งจะได้อื่นฟ้องเรียกชำระหนี้ไว้แล้ว
- 4) เจ้าหนี้ร่วมอาจเกิดขึ้นโดยนิติกรรมสัญญาหรือโดยกฎหมายก็ได้

ตัวอย่าง ก. ข. ค. ให้เงิน ง. กู้ร่วมกันจำนวน 100,000 บาท ดังนี้ ก. ข. หรือ ค. มีสิทธิที่จะเรียกให้ ง. ชำระหนี้ทั้งหมด 100,000 บาท และถ้า ง. ชำระเงิน 100,000 บาท ให้แก่ ก. ไปแล้ว หนี้นั้นก็อันระงับไป

ผลของการเป็นเจ้าหนี้ร่วม

1) ผลระหว่างเจ้าหนี้ร่วมกันกับลูกหนี้ มีดังนี้ (มาตรา 299)

(ก) การที่เจ้าหนี้ร่วมกันคนหนึ่งผิดนัด ย่อมเป็นโทษแก่เจ้าหนี้คนอื่น ๆ ด้วย

(ข) ถ้าสิทธิเรียกร้องและหนี้เป็นอันเคลื่อนกลืนกันไปในเจ้าหนี้ร่วมกันคนหนึ่ง สิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้คนอื่น ๆ ก็ย่อมเป็นอันระงับไป เช่น ก. และ ข. เป็นเจ้าหนี้ร่วมให้ ค. กู้เงินไป ต่อมา ก. ตายลง และได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินทั้งหมดให้ ค. เป็นผลให้หนี้เคลื่อนกลืนกันไป หนี้เงินกู้รายนี้ระงับไป

(ค) ท่านให้นำบทบัญญัติแห่งมาตรา 292, 293 และ 295 มาใช้บังคับโดยอนุโลม กล่าวโดยเฉพาก็คือ แม้เจ้าหนี้ร่วมกันคนหนึ่งจะโอนสิทธิเรียกร้องให้แก่บุคคลอื่นไป ก็หากระทบกระทั่งถึงสิทธิของเจ้าหนี้คนอื่น ๆ ด้วยไม่ เช่น ก. ข. และ ค. เป็นเจ้าหนี้ร่วมกันให้ ง. กู้เงินไป ต่อมา ก. โอนสิทธิเรียกร้องในหนี้รายนี้ให้ จ. ไป ดังนี้หนี้รายนี้จึงมี ข. ค. และ จ. เป็นเจ้าหนี้ร่วมกัน

2) ผลระหว่างเจ้าหนี้ร่วมกัน ท่านว่าต่างคนชอบที่จะได้รับชำระหนี้เป็นส่วนเท่า ๆ กัน เว้นแต่จะได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น (มาตรา 300)

8. ความระงับแห่งหนี้

หนี้ระงับ หมายถึง ความผูกพันระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ที่เป็นหนี้กันอยู่นั้นได้สิ้นสุดลง หนี้อาจะระงับได้ 5 ประการ ดังนี้

1) การชำระหนี้ คือ การที่ลูกหนี้ได้ปฏิบัติตามชำระหนี้ตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ นั้น ได้แก่ การชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใด หรือชำระหนี้ด้วยการกระทำหรืองดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด

หลักเกณฑ์ในการชำระหนี้

ก) ผู้มีอำนาจชำระหนี้ อาจเป็นเจ้าหนี้เองหรือบุคคลภายนอกจะเป็นผู้ชำระก็ได้ เว้นแต่ (มาตรา 314)

(1) สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ชำระ เช่น เป็นหนี้ที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถเฉพาะตัว เช่น จ้างวาดรูป

(2) คู่กรณีได้แสดงเจตนาห้ามมิให้มีการชำระหนี้โดยบุคคลภายนอก

(3) บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้จะเข้าชำระหนี้โดยเงินใจ ลูกหนี้ ไม่ได้

ข) ผู้มีอำนาจรับชำระหนี้

(1) อันการชำระหนี้ นั้น ต้องทำให้แก่ตัวเจ้าหนี้หรือแก่บุคคลผู้มิอำนาจ รับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ เช่น บิดามารดามีสิทธิรับชำระหนี้แทนบุตรผู้เยาว์

(2) การชำระหนี้ให้แก่บุคคลผู้ไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ นั้น ถ้าเจ้าหนี้ให้สัตยาบันก็นับว่าสมบูรณ์ เช่น ลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่คนรับใช้ในบ้านเพราะเจ้าหนี้ไม่อยู่บ้าน ต่อมาเจ้าหนี้ส่งใบเสร็จไปให้ลูกหนี้ เป็นการให้สัตยาบัน การชำระหนี้สมบูรณ์ หนี้นั้นระงับ

(3) มาตรา 316 "ถ้าการชำระหนี้ นั้นได้ทำให้แก่ผู้ครองตามปรากฏแห่ง สิทธิในมูลหนี้ นั้น ท่านว่าการชำระหนี้ นั้นจะสมบูรณ์ก็แต่เมื่อผู้ชำระหนี้ ได้กระทำ การโดยสุจริต" ผู้ครองทรัพย์สินตามปรากฏแห่งสิทธิ หมายถึง ผู้ครอง

ทรัพย์สินนั้นทำให้คิดว่าเป็นเจ้าหนี้อยู่ในขณะนั้น แต่ความจริงมิใช่เจ้าหนี้ เช่น รถที่อยู่ในความครอบครองของ ก. ถูกชน ผู้ชนได้ชดใช้ค่าเสียหายให้ ก. ไป โดยสุจริต แม้ความจริง ก. ไม่ใช่เจ้าของรถ หนี้นั้นก็ระงับ

(4) มาตรา 318 "บุคคลผู้ถือใบเสร็จเป็นสำคัญ ท่านนับว่าเป็นผู้มีสิทธิจะได้รับชำระหนี้ แต่ความที่กล่าวนี้ท่านมิให้ใช้ถ้าบุคคลผู้ชำระหนี้รู้ว่าสิทธิเช่นนั้นหาไม่มี หรือไม่รู้เท่าถึงสิทธินั้นเพราะความประมาทเลินเล่อของตน" ผู้ถือใบเสร็จ คือผู้ที่เจ้าหนี้ใช้ให้ถือใบเสร็จเพื่อนำไปเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เป็นผู้มีอำนาจรับชำระหนี้ เช่น เจ้าพนักงานเก็บเงินค่าไฟฟ้า

ก) หลักในการชำระหนี้ ผู้ชำระหนี้จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

(1) ชำระหนี้ให้แก่ผู้มีอำนาจรับชำระหนี้

(2) ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ เช่น ชำระหนี้โดยสิ้นเชิง ชำระหนี้ให้ตรงเวลา

ง) กรณีที่เจ้าหนี้ออกปิดไม่รับชำระหนี้ หรือไม่สามารถจะรับชำระหนี้ได้ กฎหมายให้สิทธิแก่ผู้ชำระหนี้วางทรัพย์อันเป็นวัตถุแห่งหนี้ ณ สำนักงานวางทรัพย์เพื่อให้หนี้ระงับไปได้ และให้ใช้กับกรณีที่ผู้ชำระหนี้ไม่สามารถจะหยั่งรู้ถึงสิทธิของเจ้าหนี้หรือไม่รู้ตัวเจ้าหนี้ได้แน่นอน โดยมีใช้ความผิดของลูกหนี้

การวางทรัพย์นั้นต้องวาง ณ สำนักงานวางทรัพย์ประจำตำบลที่จะต้องชำระหนี้ ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับในเรื่องการวางทรัพย์ ลูกหนี้จะต้องขอให้ศาลตั้งสำนักงานวางทรัพย์และผู้พิทักษ์ทรัพย์สิน ลูกหนี้จึงจะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ (มาตรา 333)

จ) เมื่อเจ้าหนี้รับชำระหนี้ หนี้นั้นก็ระงับ แต่ถ้าเจ้าหนี้รับชำระหนี้แต่บางส่วนด้วยความเต็มใจ ลูกหนี้ก็ต้องหลุดพ้นเพียงนั้น ในกรณีเช่นนี้กฎหมายให้

สิทธิอุทธรณ์ที่จะให้เจ้าหน้าที่มอบใบเสร็จ และให้ค้ำประกันชำระหนี้แต่บางส่วน นั้นลงไว้ในเอกสารได้

เมื่อได้มีการชำระหนี้สิ้นเชิงแล้ว ผู้ชำระหนี้ชอบที่จะได้รับเวคืน เอกสาร อันเป็นหลักฐานแห่งหนี้ หรือให้ขีดฆ่าเอกสารนั้นเสียก็ได้ ถ้าเอกสาร นั้นหายไป ผู้ชำระหนี้ชอบที่จะให้ค้ำประกันความชำระหนี้ลงไว้ในใบเสร็จ หรือในเอกสารอีกฉบับหนึ่งต่างหากก็ได้ และชอบที่จะได้รับใบเสร็จเป็นสำคัญ จากผู้รับชำระหนี้ (มาตรา 326)

2) ปลดหนี้ คือ การที่เจ้าหนี้แสดงเจตนาสละสิทธิเรียกร้องของตนให้แก่ลูกหนี้ แม้ลูกหนี้จะรับหรือไม่ ก็ถือว่าหนี้นั้นระงับไปเพราะการปลดหนี้

การปลดหนี้อาจปลดเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดก็ได้ การปลดหนี้อาจทำได้ด้วยวาจาก็ได้ แต่ต้องแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งเท่านั้น โดยเจ้าหนี้แสดงเจตนาต่อลูกหนี้โดยตรงว่าปลดหนี้ให้ หนี้นั้นก็ระงับไป และถ้าหนี้นั้นมีหลักฐานเป็นหนังสือ การปลดหนี้ก็ต้องทำเป็นหนังสือด้วย หรือต้องเวคืนเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งหนี้ให้แก่ลูกหนี้ หรือขีดฆ่าเอกสารนั้นเสีย (มาตรา 340)

3) หักกลบหนี้

ลักษณะของการหักกลบหนี้ มีดังนี้ (มาตรา 341)

- (1) มีบุคคลสองฝ่ายซึ่งมีความผูกพันซึ่งกันและกันโดยมูลหนี้หนึ่ง
- (2) วัตถุแห่งหนี้เป็นอย่างเดียวกัน เช่น เงิน น้ำมัน เป็นทรัพย์ที่อาจใช้แทนกันได้
- (3) หนี้ถึงกำหนดชำระด้วยกันทั้งสองฝ่าย
- (4) สภาพแห่งหนี้เปิดช่องให้ทำได้

ตัวอย่าง ก. กู้เงิน ข. ในขณะเดียวกัน ข. เป็นหนี้ค่าอาหาร ก. ในจำนวนที่เท่ากัน และถึงกำหนดชำระพร้อมกันด้วย ดังนี้ ก. และ ข. สามารถหักกลบหนี้กันได้

วิธีการหักกลบลบหนี้ มาตรา 342 "หักกลบลบหนี้ที่ทำได้ด้วยคู่กรณี ฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาแก่อีกฝ่ายหนึ่ง การแสดงเจตนาเช่นนั้นท่านว่าจะมีเงื่อนไข หรือเงื่อนไขเริ่มต้นหรือเวลาสิ้นสุดอีกด้วยหาได้ไม่

การแสดงเจตนาดังกล่าวมาในวรรคก่อน ท่านว่ามีผลย้อนหลังขึ้นไปจนถึงเวลาซึ่งหนี้ทั้งสองฝ่ายนั้นจะอาจหักกลบลบกันได้เป็นครั้งแรก"

ตัวอย่าง ก. กับ ข. เป็นหนี้ซึ่งกันและกัน ก. ได้แสดงเจตนาไปยัง ข. ว่า จะขอหักกลบลบหนี้กันโดยกำหนดเงื่อนไขว่า ถ้ารถยนต์ที่ ก. ส่งจองไว้ได้เมื่อไหร่ก็ให้หนี้นี้เป็นอันหักกลบลบกันไป เช่นนี้ไม่อาจทำได้เพราะมีการกำหนดเงื่อนไขไว้ในการหักกลบลบหนี้

หนี้ที่สามารถจะหักกลบลบกันได้ อาจเป็นหนี้ที่ขาดอายุความก็ได้ ถ้าการขาดอายุความนั้นเกิดหลังจากหนี้อีกฝ่ายหนึ่งถึงกำหนดชำระ (มาตรา 344)

หนี้ที่หักกลบลบกันไม่ได้ ได้แก่

(1) หนี้ที่เกิดจากการมิชอบด้วยกฎหมายนั้น ลูกหนี้ในมูลหนี้รายนี้จะยกขึ้นหักกลบลบหนี้ไม่ได้

(2) หนี้ที่สิทธิเรียกร้องยังมีข้อต่อสู้จะนำไปหักกลบลบหนี้ไม่ได้

(3) สิทธิเรียกร้องรายใด ตามกฎหมายศาลจะสั่งยึดมิได้ สิทธิเรียกร้องนั้นหาอาจจะเอาไปหักกลบลบหนี้ได้ไม่

4) แปลงหนี้ใหม่ คือการที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ทำสัญญาเปลี่ยนสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญของหนี้นั้น โดยมีความประสงค์เพื่อให้หนี้รายนั้นระงับไปเกิดเป็นหนี้ใหม่ขึ้น สิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญได้แก่

(1) การทำหนี้มีเงื่อนไขให้กลายเป็นหนี้ที่ไม่มีเงื่อนไข

(2) เพิ่มเติมเงื่อนไขในหนี้อันปราศจากเงื่อนไข

(3) เปลี่ยนเงื่อนไข

(4) เปลี่ยนตัวเจ้าหนี้

(5) เปลี่ยนตัวลูกหนี้ โดยทำเป็นสัญญาระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้คนใหม่ แต่จะทำโดยขึ้นใจลูกหนี้เดิมไม่ได้

ตัวอย่าง ก. กู้เงิน ข. 10,000 บาท ต่อมา ข. โอนสิทธิเรียกร้องในหนี้นี้ให้ ค. เป็นการเปลี่ยนตัวเจ้าหนี้ใหม่

5) หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน คือ กรณีที่บุคคลหนึ่งมีหน้าที่ในหนี้รายหนึ่งอยู่ ต่อมาสิทธิในหนี้รายนั้นตกอยู่กับบุคคลนั้น ดังนั้นบรรดาสิทธิและหน้าที่ในหนี้ดังกล่าวจึงเคลื่อนกลิ้งกันไป เช่น ก. กู้เงิน ข. 10,000 บาท ต่อมา ข. ตาย ข. ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินทั้งหมดให้ ก. ดังนี้ หนี้นั้นเคลื่อนกลิ้งกันไป ทั้งนี้มีข้อยกเว้นที่แม้หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน แต่ไม่ทำให้หนี้นั้นระงับ 2 ประการดังนี้

- (1) เมื่อหนี้นั้นตกไปอยู่ในบังคับแห่งสิทธิของบุคคลภายนอก
- (2) เมื่อสลักหลังตัวเงินกลับคืนตามความในมาตรา 917 วรรค 3.

๕๕๕